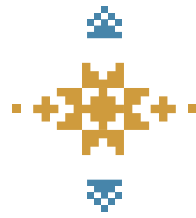

ВЕЛИКА КНИГА МАЛЕНЬКИХ УКРАЇНЦІВ

ГІМН УКРАЇНИ

(згідно зі ст. 1 Закону України
«Про Державний Гімн України» від 6 березня 2003 року)

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

*Слова П. Чубинського
Музика М. Вербицького*

ВЕЛИКА КНИГА МАЛЕНЬКИХ УКРАЇНЦІВ

Жодну з частин даного видання не можна копіювати або відтворювати
в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Ілюстрації:

Wikipedia: Ace^eVg; Alfred Hutter; AnnaTroicka; Antanana; Christof Bobzin; Denyss; Jörg Hempel; Leonid76; Mariomassone; Mats Lindh; Pawel Ryszawa; przykuta; Pyd32; Qypchak; Schekinov Alexey Victorovich; Tone, Turzh; UA-Лопя; Uk-Kamelot; Varga Attila; Varga Attila; Webmaster Siroga; ZachT, Tiia Monto; Russiannname; Andere Andre; DenysZ; Qypchak; Oryaz; WikiFido; Artemka; Stanislaw Kosiedowski; Luc Viatour; Володимир Лобачев; Бурбовський Олег Олександрович; Шилов Евген; Ivan Bil. *DepositPhotos*: bazil; leonid_tit; alexrozhenyuk; smaglov; acidgrey; SergeyAK; IvettaDolya; katatonia82; selenserger; Tallisman; bloodua; Yarkovoy; bollwerk; lifeonwhite; icefront; Jim_Filim; alan64; FotoJagodka; belchonock; lifeonwhite; Ivankmit; svetasa; arievdwole; YuliaAvgust; salinger; YuliaAvgust; mari_art; VitalisG; chasbrutlag; Oriori; marilyna; threeart; Dionisvera; Monticello; photomaru; angorius; Subbotina; MaxPayne; artjazz; t.r.o.t.z; ninell; kiyanochka; Dmitrydesign; AlekseyPatsyuk; Mobilee; DLeonis; foottoo; Labrador; Smileus; tommasolizzul; jordano; HonzaHruby; zoomteam; pklimenko; Lizard; shogen; troika; tatisol; AndreySt; scanrail; reflextions; Ivankmit; olgysha; electropower; fotosutra; mshch1; Artulina1; digiselecto; Wildman; tverkhovinets; tuzyra1; САНКТ; sunselle; gitarm; worldnews; ekays; photosky; luiscar; yurizap; VolodymyrBur; xmagic; neftali77.

Дизайнер обкладинки *Анастасія Попова*

Популярне видання

Серія «Подарунок діточкам»

Велика книга маленьких українців

Для читання дорослими дітям

Укладач Вікторія Садовнича

Головний редактор *С. І. Мозгова*
Відповідальний за випуск *К. В. Озерова*
Редактор *О. В. Телмко*
Художній редактор *А. О. Попова*
Коректор *А. В. Альошичева*

Підписано до друку 17.05.2021.
Формат 84x108/16. Друк офсетний. Папір офсетний.
Гарнітура «Minion Pro». Ум. друк. арк. 13,44.
Наклад 3000 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». Св. № ДК65 від 26.05.2000
61001, м. Харків, вул. Б. Хмельницького, буд. 24. E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом
у друкарні «Фактор-Друк»
61030, м. Харків, вул. Саратовська, 51
Тел.: + 3 8 057 717 53 57

ПЕРЕДМОВА

Шановні батьки, вихователі та вчителі!

Ви тримаєте в руках книжку, яка неодмінно стане вам у пригоді, коли будете розповідати маленькому громадянину нашої держави про її славетне минуле і героїчних синів і дочок, пояснювати складні моменти нашої історії, захоплювати описом найкрасивіших наших лісів і річок.

Із цією книжкою ви легко зможете відповісти на будь-яке малюкове запитання, допомогти старшій дитині чи учневі підготувати реферат або доповідь, провести цікаве заняття чи позакласну годину...

Україна — одна з найбільших країн Європи, мальовничий край, що має славетну історію, унікальну чарівну природу й неповторну культуру. Звісно, у кожної людини є свій рідний куточок, який вона згадує з великою любов'ю. Для когось батьківщина — це маленьке затишне село, для когось — велике галасливе місто.

Але для всіх нас Україна — велика й безмежно шанована Батьківщина.

Україна подарувала світові видатних історичних діячів, письменників і поетів, співаків і музикантів, художників і скульпторів.

Ми розповімо про найцікавіші місцини нашої країни, про її тваринний і рослинний світи, заповідники й парки, гори та озера, про наше славетне минуле, про звичаї та обряди, вірування й споконвічні вподобання українців.

Невичерпні багатства нашої землі, великі духовні надбання, любов, звитяга і вірність, що передаються в нашому народі від покоління до покоління, стануть для малюка великим стимулом навчатися, дізнаватися нове про наші традиції, історію, природу і культуру, запорукою його гармонійного розвитку і формування видатної, цілеспрямованої, гідної своїх славетних предків особистості.

Бажаємо успіхів!

УКРАЇНА ЯК ДЕРЖАВА

Звідки походить назва «Україна»

Країна, у якій ми живемо, «народилася» не так давно — 30 років тому. Але назва *Україна* має вже дуже поважний вік, бо її почали використовувати в останній чверті XII ст.

У різні часи українці називали себе по-різному, неоднаково іменували їх і сусіди. За сивої давнини, коли східнослов'янські племена ще не утворили сталої спільноти, наші предки, вочевидь, могли називати себе полянами, древлянами, тиверцями — як завгодно, але не українцями.

За однією з версій, скандинавське слово *русь* за підтримки князів та їхніх варязьких дружинників стало символом об'єднання розрізнених доти східнослов'янських племен. Завдяки духівництву воно закріпилося як назва київських, переяславських, чернігівських, сіверських та деяких інших земель. Тоді ж з'явилося слово *русини* як самоназва українців. Воно до сьогодні побутує на Закарпатті.

Назву *Україна* вперше зафіксовано в Іпатіївському списку «Повісті минулих літ» 1187 р. Відтоді це слово часто трапляється і в інших літописах у складі назв *Київська україна*, *Чернігівська україна*, *Сіверська (Новгород-Сіверська) україна* тощо.

Чому ж назва тих самих земель змінилася? Відомо, що свого часу князь Володимир наділив землею на півдні Київщини черкесів, які потім зробилися черкасами-українцями, змішавшись із киянами. Саме вони називали свою землю Україною й поширили свій громадсько-військовий устрій на Київщину, Полтавщину, Брацлавщину, Чернігівщину.

Отже, словом *Україна* в XVI—XVII ст. позначали всі сучасні українські землі. Цікаво, що в народній творчості ніколи не фігурує назва *Русь*, а тільки *Україна*. Отже, це було рідне, зрозуміле слово. Наприклад:

Подай перевозу та подай перевозу —
я перевезуся на свою Україну...
...винесіть мене на Савур-могилу,
нехай гляну-подивлюся на свою Україну.

Від часів Визвольної війни українського народу проти шляхетської Польщі під проводом Богдана Хмельницького (1648—1654 рр.) з назвою *Україна* асоціювали цілу країну. Згодом це найменування поширилося й на інші східноукраїнські землі (зокрема на Слобожанщину, що певний час мала офіційну назву *Слобідська Україна*). Західноукраїнські землі називали Руссю, але поступово назва *Україна* стала спільною для всієї етнічної території нашого народу.

Чому ж саме так називається наша земля? Багато науковців у різні часи намагалися пояснити це, однак так і не виробили одностайної думки з приводу походження слова *Україна*. Сьогодні існують три основні версії. За першою, назву *Україна* пов'язують зі словами *край* (найвіддаленіша від центру частина території, околиця), *у* (= біля) *краю*, тобто це вказівка на пограничність території. Зокрема, поляки трактували цю назву як позначення окраїни, пограниччя Польщі. Таке пояснення полюбили й російські історики, вважаючи Україну околицею своєї імперії. Згідно з другою версією, слово *Україна* походить від іменників *край*, *країна* в значенні «рідна, своя земля». І, нарешті, за третьою версією, назва *Україна* нібито походить від дієслова *украяти*

Богдан
Хмельницький

(*відрізати*), тобто первісне значення цього слова — «шматок землі, украяний (відрізаний) від цілого, який згодом сам став цілим (окремою країною)». Другу й третю версії етнографи й історики вважають найвірогіднішими.

Що означають прапор і герб нашої країни

Український прапор — це стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього й жовтого кольорів, зі співвідношенням ширини прапора до його довжини 2:3.

Що ж означають кольори на нашому прапорі? Традиційно вважають, що синій символізує чисте, мирне, безхмарне небо, а жовтий — хлібні лани, тобто мирну працю й добробут.

ЦЕ ЦІКАВО!

Сучасне українське синьо-жовте кольорове поєднання — одне з найдавніших серед національних прапорів. Походить воно від герба Галицько-Волинського князівства, на якому зображено золотого лева на синьому тлі. Цей герб з'явився в другій половині XIII ст. Поступово поєднання синього та жовтого кольорів зробилося традиційним для українців: рід Богунів узяв за герб блакитний щит із золотою підковою та золотим кавалерським хрестом, гербом Київщини був золотий тризуб на блакитному полі, а Галичини — золотий лев на блакитному полі.

Хоч у запорозьких козаків основною барвою військових стягів була червона, вони також використовували корогви жовтого, синього, зеленого та інших кольорів. Але від середини XVII ст., після приєднання Гетьманщини до Російської держави, поширилися блакитні (сині) полотнища із золотими чи жовтими зображеннями хрестів та інших знаків. Синій та жовтий стали національними кольорами українського народу в новітні часи — протягом XIX—XX ст.

ЦЕ ЦІКАВО!

Відомо, що посли київського князя Ігоря (912—945 рр.) під час укладення договору з візантійцями мали свої печатки з тризубами. Київський князь Володимир Святославович (980—1015 рр.) карбував тризуб на монетах. Тризуб символізував поділ Усесвіту на небесний, земний і підземний (потойбічний) світи, поєднання священних початків божественного, батьківського й материнського або ж трьох природних стихій — повітря, води й землі.

Герб України

Прапор України

ЦЕ ЦІКАВО!

Уперше великий герб з'явився в Україні внаслідок діяльності Другої Малоросійської колегії. У 1765 р. її президент граф П. Рум'янцев запропонував замінити стару печатку з козаком (гербом Війська Запорозького) новим знаком і подав два «абриси на апробацію: один із щитотримачами-малоросіянами з бунчуком, а другий — під короною імператорською з покровом, щити ж під короною княжою». На щиті містилися герби п'яти князівств, які колись розташовувалися на території Гетьманщини: Київського — срібний архангел Михаїл на блакитному тлі, Переяславського — срібна вежа на червоному тлі, Стародубського — срібний дуб на червоному тлі, Сіверського — золотий мур на червоному тлі, Чернігівського — чорний орел із золотим хрестом на срібному тлі, а в центрі — герб Російської імперії у вигляді двоголового орла з Юрієм Змієборцем на щитку.

У відповідь на цю пропозицію геральдична контора зауважила, що недоцільно розташовувати державний герб Росії на центральному щитку, адже через це може скластися враження, що Росія — частина чи князівство Малоросії. Саме тому варіант великого герба Малоросії, який затвердила імператриця, мав такий вигляд: на золотому щиті був зображений імператорський орел, що тримав на грудях щиток із гербами п'яти малоросійських князівств. Щит був розташований під покровом, який вінчала імператорська корона. Герб із щитотримачами імперський уряд заборонив через бажання позбутися згадки про козацтво й уникнути бодай найменшого натяку на герб Гетьманщини. З ліквідацією в 1781 р. традиційного адміністративного устрою Малоросія втратила свій великий герб.

Прапор наш — не битва,
Не рушничний дріб.
На горі — молитва,
На долоні — хліб.

Д. Павличко

Статус офіційного прапора країни закріпила за синьо-жовтим поєднанням 18 вересня 1991 р. Президія Верховної Ради України. Відтоді цей прапор почали використовувати під час різноманітних урочистостей, під ним складають присягу військовослужбовці, його вивішують у всіх посольствах України та як один із прапорів ООН. А 28 січня 1992 р. Верховна Рада України постановою затвердила Державним прапором України національний прапор.

Щороку 23 серпня в нас відзначають День Державного Прапора України. Подібне свято

існує в кожній країні світу, це день, коли громадяни особливо вшановують прапор як національний символ.

Державний Герб України — це один із чотирьох офіційних символів нашої держави — разом із прапором, гімном і Конституцією. Він складається з Малих і Великих гербів. Наразі використовують лише Малий, який затверджено 19 лютого 1992 р. (розробили його художники А. Гречило, О. Кохан та І. Турецький). Великий герб України поки що існує тільки як законопроект.

Центральна геральдична фігура обох гербів — тризуб Володимира Святославича, великого князя київського. Крім того, згідно з Конституцією України, елементом Великого герба мусить бути й козак із мушкетом — фігура з герба Війська Запорозького.

Давні монети

Знак ордена князя
Ярослава Мудрого I ступеня

Златник Володимира Святославича

За часів Київської Русі тризуб був родовим знаком Рюриковичів. Його зображення археологи знаходять на монетах, печатках, посуді, цеглі, настінних розписах тієї доби.

25 лютого 1918 р. у Коростені Українська Центральна Рада ухвалила тризуб як герб Української Народної Республіки. 22 березня 1918 р.

були законодавчо затверджені ескізи великого та малого державних гербів УНР.

З 22 січня 1919 р. згідно із Законом про злуку тризуб використовували і як герб Західної області УНР. Залишався він і гербом Гетьманської держави П. Скоропадського, а також Директорії.

Історичні цікавинки

✿ Найдавніша людина, за останніми науковими дослідженнями, з'явилася на сучасній території України приблизно 700—800 тис. років тому. Нещодавні археологічні знахідки — шари з матеріалами поблизу закарпатського села Королевого — свідчать, що давні мешканці цього поселення вже «підкорили» вогонь і займалися мисливством, а основною формою їхньої суспільної організації було первісне стадо.

✿ Найдавнішим народом на території сучасної України, назва якого збереглась у писемних

пам'ятках, були кімерійці, що наприкінці II — на початку I тис. до н. е. оселилися у Причорномор'ї — південних степах України. Первинно цей народ був осілим, але згодом почав кочувати, займатися скотарством. Найраніші відомості про кімерійців наявні в грецьких історичних джерелах. Такі згадки належать до початкового періоду знайомства грецьких мореплавців із північним узбережжям Чорного моря, і це легенди. Зокрема, земель кімерійців досягав і Гомерів Одисей.

Собака — перша одомашнена тварина

✿ Найперші відомості про одомашнення тварин в Україні належать до епохи мезоліту, VII—VI тис. до н. е. Першою одомашненою твариною був собака. У мідну та бронзову доби одомашнили й інших тварин, зокрема коней, яких згодом об'їздили.

✿ Сільське господарство виникло в Україні в другій половині VI тис. до н. е., тобто на початку доби неоліту. Під час розкопок поселень племен, що жили поблизу Бугу та Дністра, на керамічному посуді виявили сліди зерен і полови зернових.

✿ Трипільська культура — археологічна культура мідної доби та початку бронзової (близько 5400—2750 рр. до н. е.), що існувала, зокрема, на території сучасної України. Свою назву вона дістала на початку XX ст. за місцем розкопок, які проводив у 1896—1898 рр. тоді ще археолог-аматор, чех родом Вікентій (Честослав) Хвойка в околицях містечка Трипілля (нині — село Трипілля Обухівського району Київської області). Трипільську культуру в Україні вивчає вже п'яте покоління дослідників — а загалом їх було понад 180 осіб.

✿ Звичайні поселення трипільців, де жили від 50 до 900 осіб, налічували від 7 до 200 житлових і господарчих споруд. Серед трипільських селищ археологи відкрили величезні поселення,

за плануванням схожі на міста: вони мали значну площу — 100—450 га, складну схему забудови, а їхнє населення могло сягати 10 000 осіб. Трипільці вирощували пшеницю, ячмінь, випасали худобу, полювали, рибалили. Для виготовлення зброї та знарядь праці вони використовували кремій, каміння, кістку і ріг. Дослідження знайдених давніх мідних виробів показало, що частина з них виготовлена з металу, видобутого на території України. Кремій із трипільських земель на Дністрі та Волині вивозили в далекі краї, навіть за Карпати, — його виявлено під час розкопок у Польщі, Словаччині та Угорщині. Загалом трипільці використовували понад 150 видів мінеральної сировини, частину якої їм постачали здалеку: один із видів мінеральних фарб, який застосовували для виготовлення давньої «косметики», потрапив на територію України аж із Єгипту!

✿ Корінним населенням сучасних українських земель у I тис. до н. е. були численні степові народи, найвідоміші серед яких — скіфи. Під цією загальною назвою об'єднувалися племена, які істотно різнилися способом життя. Були серед них землероби й скотарі, відповідно осілі й кочові. Спільними в них були мова, звичаї, художні смаки. Усі скіфські племена були степовиками, і більшість археологічних пам'яток скіфської культури виявлено саме в степах України. Скіфи жили на території теперішньої України протягом I тис. до н. е. й аж до III ст. н. е. Такого «тривалого перебування» на території нашої Батьківщини не мав жоден давній народ.

✿ Перший «перепис населення» на території України провів скіфський цар Аріант, прагнучи встановити кількість своїх підлеглих. Під страхом смертної кари він наказав усім дорослим чоловікам у державі віддати придворним по бронзовому наконечнику стріли. Наконечників виявилось так багато, що цар вирішив спорудити з них пам'ятник. Він звелів розтопити наконечники й відлити

Кургани

мідну посудину, яку встановили у священній місцевості Єksamпей, десь між Дніпром і Південним Бугом. Ця посудина вміщувала 600 амфор (це щонайменше 6 тис. літрів), а товщина її стінок становила шість пальців.

✿ Найтипівіші скіфські пам'ятки — так звані царські кургани — поховання вождів, над якими насипано великі земляні пагорби. Заввишки ці пагорби часом сягають 20 м, поховальна камера занурена в ґрунт на глибину 10—12 м. Заввичай від вхідної ями відходять камери-катакомби, іноді з'єднані з ямою досить довгими коридорами. У таке поховання, крім тіла небіжчика, клали також його зброю, предмети побуту, золоті та срібні прикраси, а часом і вбитих слуг, які мали супроводжувати свого хазяїна в потойбіччі й прислужувати йому там, як і за життя на землі. Скіфські кургани трапляються в степовій та лісостеповій Україні — від Криму до Слобожанщини — дуже часто.

✿ Унікальна пам'ятка скіфської культури — Більське городище, виявлене поблизу села Більського Полтавської області, на місці при злитті річок Ворскли та Сухої Груні. Воно найбільше в Східній Європі й займає площу 4021 га. Загальна довжина його стін становить 33 833 м. Ці насипи були земляні, але мали каркас із дерев'яних колод. Археологи розкопали житла,

майстерні та залишки дерев'яного храму з колонами. Є підстави вважати, що Більське городище — це місто Гелон, згадане в книзі давньогрецького історика Геродота.

✿ За легендами, Київ заснував східнослов'янський вождь Кий (місто було назване на його честь) разом зі своїми братами Щеком та Хоривом і сестрою Либіддю наприкінці V ст. Згодом Київ зробився містом на березі Дніпра. Річкою проходив основний торговельний шлях Східної Європи, що поєднував греків і варягів (вікінгів, тобто «людей з півночі»), — так званий «шлях із варягів у греки». Київська фортеця захищала мирне населення східноєвропейських земель від навал диких кочових племен (хозарів, печенігів, половців тощо), що приходили зі степів.

✿ Київ став столицею Русі — першої руської держави (кінець IX ст. — 40-ві роки XIII ст.). Місто було збудоване на землях союзу полянських племен, але згодом увійшло до складу земель, які належали східнослов'янським племенам. У XI ст. Київ був найбільшим містом Європи, у п'ятдесят разів більшим за площею, ніж тогочасний Лондон, і в десять разів більшим, ніж Париж. Місто сягнуло найвищого розквіту за князювання Ярослава Мудрого (1019—1054 рр.).

Пам'ятник Кию, Щеку, Хориву і Либеді

✿ Найдавнішими міжнародними юридичними актами Київської Русі були договори з греками (тодішніми візантійцями). Ці угоди датовані Х ст.

✿ Найвидатнішою жінкою Київської держави вважають княгиню Ольгу — дружину князя Ігоря, яка почала правити після його загибелі. Виняткове явище в ту сувору добу — жінка впродовж багатьох років (944—969 рр.) мала всю повноту влади у великій державі. Це свідчення її талановитості як правительки. Князувала Ольга від імені малолітнього сина Святослава, але твердо тримала владу у своїх руках.

Княгиня Ольга

Вона об'їздила свої землі, встановлюючи в них нові закони й засновуючи нові поселення. Побутує думка, що княгиня була першою жінкою-русинкою, слава про яку поширилася по всьому світу.

✿ Зберігся малюнок із Радзивілівського літопису, де зображені жінки у війську князя Святослава. А за свідченням грецьких учених у 971 р. після битви з візантійцями серед загиблих русинів знаходили мертвих жінок у чоловічому одязі, які воювали

нарівні з чоловіками. Набагато пізніше в мирні часи очевидці описували участь жінок у поєдинках із мандрівними борцями.

✿ Найвідомішими дітьми київських князів можна вважати трьох дочок Ярослава Мудрого, що стали королевами в різних європейських країнах. Анна стала дружиною французького короля Генріха I. На згадку про це є напис кількома мовами на її пам'ятнику, встановленому неподалік Парижа: «Анна руська — королева французька». Друга дочка Ярослава Мудрого — Єлизавета — була одружена з норвезьким королем Гаральдом Суворим, а третя — Анастасія — з угорським королем Андрашем I.

✿ Найвидатніша архітектурна споруда Руської землі, що збереглася до сьогодні, — Софійський собор у Києві — «руська митрополія», зведена 1037 р. у центрі верхнього міста. Собор нині має змінений проти первісного зовнішній вигляд, бо був добудований у XVIII ст. За величчю художнього образу, досконалістю архітектурних форм і вишуканістю внутрішнього оздоблення Софія Київська належить до видатних світових пам'яток Середньовіччя.

✿ Чумаки — люди, що займалися купецьким, торговельно-візницьким промислом, — їздили на волах по сіль (переважно до Азовського та Чорного морів). Вони вміли визначати час і прокладати маршрути, хоча не мали ні годинників, ні карт. За годинника їм правив півень, якого мандрівники завбачливо брали із собою в дорогу, провідним орієнтиром був Чумацький Шлях.

✿ В історичній літературі наведено чимало версій щодо походження слова «козак». Один із польських дослідників виводив це найменування від імені легендарного ватажка, що в давнину успішно боровся з татарами. Інший, теж польський науковець, стверджував, ніби ця назва походить від слова «коза». Також висували версії, згідно з якими козаки не українці, а нащадки відомих за часів Київської Русі

Софійський собор у Києві

ТРАДИЦІЙНІ УКРАЇНСЬКІ Й МІЖНАРОДНІ СВЯТА

Українці люблять і вміють святкувати, а в сучасному особистому календарі кожного поєднуються і родинні, і релігійні, і державні, і міжнародні свята. Тож як ми святкуємо? Почнемо розповідь про це з Нового року — одного з небагатьох свят, що об'єднують усе людство.

Спочатку Новий рік для наших предків був весняним святом. У всіх давніх народів святкування Нового року зазвичай збігалося з початком пробудження природи після зими і переважно було приурочене до березня — початку землеробських робіт. Тож не дивно, що й давні слов'яни пов'язували початок нового року з настанням весни. Найімовірніше, за язичницьких часів Новий рік асоціювали з появою нового місяця та святкували в переддень весняного рівнодення, називаючи Новим літом. З приходом на руські землі християнства та впровадженням юліанського календаря 1 березня на наших землях офіційно призначили днем Нового року, адже, за церковними канонами, саме ця дата відповідає дневі творення світу.

Коли ж у XV ст. руська церква прийняла візантійський обряд, початком року почали вважати 1 вересня (14 вересня за новим стилем). Відтоді наші предки святкували день преподобного Симеона Стовпника — «Семена», який символізував прихід нового року. Цього дня ще в козацькій Україні справляли пострижини хлопчиків і вперше садили їх на коня, ткачі встановлювали верстати й починали виготовляти килими, бралися до роботи й усі інші сільські майстри: столяри, стельмахи, ковалі.

Новорічні свята українці завжди вважали магічним часом, коли пробуджувалася й ставала досить небезпечною нечиста сила. Зокрема, вірили, що на святкуванні присутні душі померлих родичів, яких також боялись і намагалися вмилювати. Побутувало уявлення про те, що в новорічну ніч відкриваються Небеса і, вийшовши у відкрите поле й подивившись на них, можна попросити в Бога що завгодно.

У Московському царстві перехід на юліанський календар відбувся 1 січня 1700 року, саме

ЦЕ ЦІКАВО!

З упровадженням Папою Римським Григорієм XIII нової календарної системи, що дістала назву григоріанської, або «нового стилю», усі європейські народи почали святкувати Новий рік 1 січня. Юліанський календар, що його застосовували з 45 р., як виявилось, мав неточність: його рік був довший за істинний сонячний і різниця становила близько одного дня за 128 років. Натомість православна церква, хоча й визнала неточність юліанського календаря, відмовилася переходити на григоріанський, через те що за новим стилем християнська Пасха (Великдень) іноді збігається з юдейською або настає раніше, що заборонено «Апостольськими правилами» — одним із важливих написів церкви.

Дідух

з тої пори нові роки стали відлічувати від 1 січня.

Вечір 31 грудня називали щедрим, до нього готували багатий святковий стіл. Тоді ж вдавалися до різноманітних ритуалів. Наприклад, господар підходив із сокирою до кожного дерева в саду й промовляв: «Як уродиш — не зрубаю, як не вродиш — зрубаю», — а потім тричі легенько

торкався сокирою стовбура. Наслідком мав бути рясний урожай фруктів у новому році.

Новий рік — сімейне свято, тому зазвичай для його відзначення всі родичі збираються за одним столом і проводжають старий рік, бажаючи одне одному, щоб у ньому залишилось усе погане, а новий рік приніс тільки добре. Опівночі приходить новий рік, і всі вітають одне одного з його настанням, а на вулицях міст чути сміх і видно вогні феєрверків.

Одне з найбільших для українців свят — **Різдво** — припадає на 7 січня. Це один із найшанованіших днів у календарі для всіх християн та одне з найважливіших родинних свят, магічний день, коли кожна сім'я створює в оселі атмосферу затишку, добробуту і злагоди.

За давньою традицією, різдвяне святкування починається ще ввечері напередодні Різдва. Вечір цей зветься Святим, чи Святвечором.

Свята вечеря — це спільна вечеря всього роду. Навіть мертві й безвісти зниклі родичі — усі мають у цей вечір «зібратися» разом, щоб трапезувати.

А ЧИ ЗНАЄШ ТИ, ЩО...

...в Україні традиційним святковим символом на Новий рік протягом тривалого часу була не зелена ялинка, а дідух? Виготовляли його з першого зажинкового снопа. Кільканадцять жмутків, окремо обплетених соломинками, ув'язували в пишний вінок. Знизу робили розгалуження, щоб дідух можна було ставити. Верхівка новорічного вінка скидалася на сніп із колоссям. Гілки дідуха — за них правили зібрані докупи жмутки, що зверху відповідно розгалужувалися, — обрамлювали кольоровими стрічками, паперовими чи засушеними квітами тощо. У світлиці його ставили напередодні Багатої куті — Святвечора перед Різдвом. Дідух символізував спільного предка.

Здавна на пам'ять про померлих люди ставили кутю та узвар на вікнах, розкидали варені боби по кутках, залишали немитими ложки та миски після вечері («щоб душі могли їх лизати для поживи»). Сідаючи на стілець чи на лавку, продували місце («щоб не привалити собою мертвої душі»).

Уранці 7 січня українці йшли до церкви, щоб віддати шану новонародженому Христові. Після завершення церковної відправи родина знову збиралася на святковий обід, який уже не був пісним, і починалася велика різдвяна гостина. По обіді наставав час відпочинку, а в гості треба було йти вже надвечір.

Споконвіку в нашому народі існував гарний звичай бажати одне одному щастя, здоров'я,

довгого життя й усіляких гараздів у господарстві та родині. Уже по святій вечері українці починали ходити в гості, піснями та відтворенням побутових сценок поздоровляли господарів і їхніх дітей та зичили їм злагоди й достатку — колядували. Готувалися до колядування заздалегідь, виготовляючи восьмикутну зірку, маски Кози, Ведмеда тощо. Колядуючи, співали:

По всьому світу стала новина:
Діва Марія Сина родила.
Сіном притрусила,
В яслах положила
Господнього Сина.

Діва Марія Бога просила:
— В що ж би я Сина свого сповила?
Ти, Небесний Царю,
Пришли мені дари,
Сього дому господарю.

Зійшли ангели з неба до землі,
Принесли дари Діві Марії:
Три свічі воскові,
Ще й ризи шовкові
Ісусові Христові.

Засіяла звізда з неба до землі,
Зійшли ангели к Діві Марії.
Співають Їй пісні,
Господній Невісті,
Радості приносять.

К. Трутовський. Колядки

А ЧИ ЗНАЄШ ТИ, ЩО...

...до Святвечора українська господиня мала приготувати 12 пісних страв, наприклад узвар, варені горох та квасолу, смажену капусту, рибу, вареники, картоплю, гриби, кашу гречану з конопляною олією, голубці з пшоном, коржі з маком та кутю з товченої пшениці? У цьому їй допомагали діти.

Унаслідок розбіжності між григоріанським та юліанським календарями українці святкують Новий рік двічі: 1 січня і 14 січня, яке залишилося традиційним та сьогодні має назву Старого Нового року.

Вечір напередодні Старого Нового року називають щедрим, або святом Меланки. Знаменний він тим, що цього дня, за давніми традиціями,

М. Пимоненко. Святочні ворожіння

Зміст

Передмова	5
Україна як держава	6
Звідки походить назва «Україна»	6
Що означають прапор і герб нашої країни	7
Історичні цікавинки	10
Географія й історія нашої країни	20
Визначні міста нашої Батьківщини	27
Хто жив на українських землях до нас	33
Видатні українці	40
Природа України	43
Україна рослинна	43
Тваринний світ України	57
Біосферні заповідники, природні заповідники, національні природні парки України	69
Особливості української мови	80
Українська мова: цікаві факти	80
Побут нашого народу	84
Житло	84
Інтер'єр	90
Одяг	93
Традиції народного господарювання	98
Завдяки чому українці відомі у світі?	108
Наші родинні традиції	113
Традиційні українські й міжнародні свята	118
Література	127

